

Ett steg i rätt riktning

- Digitalisering som en utvecklingsstrategi för en ö i yttre skärgården

A step in the right direction

- Digitalisation as a development strategy on an island in the outer archipelago

Sanna Sulander

Institutionen för stad och land
Kandidatarbete • 15 hp
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2017

Ett steg i rätt riktning

- Digitalisering som en utvecklingsstrategi för en ö i yttre skärgården

A step in the right direction

- Digitalisation as a development strategy on an island in the outer archipelago

Sanna Sulander

Handledare: Lovisa Neikter, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Examinator: Malin Beckman, Sveriges lantbruksuniversitet,
Institutionen för stad och land

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2017

Omslagsbild: Ramsmora fiskehamn, Källa: Sanna Sulander

Upphovsrätt: Samtliga bilder i arbetet publiceras med tillstånd från upphovsrättsinnehavaren

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: digitalisering, fiberbaserat bredband, platskänsla, hopp, flexibilitet, kultur, tradition

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Jag sitter och lutar mig mot fönstret och ser solen blänka mot den mörka, guppande vattenytan. Jag är på väg ut i skärgården med båten Dalarö. Samtidigt som jag njuter av den vackra skärgårdsvyn så känns det även främmande på ett sätt. Som den inbitna landkrabban jag är så är det märkligt men också spännande att ta båten som kollektivtrafik. Jag tar mig en titt runt på alla barnfamiljer på båten som skall fira påsken i skärgården, och alla de andra som antagligen åker denna tur varje dag, och ser att för dem är detta inte lika spännande. I ett försök att passa in och dölja min iver så tar jag upp min dator ur väskan för att kolla mailkorgen och diverse sociala medier. Till min stora förvåning såg jag att det fanns ett gratis wifi-nätverk på båten som jag var snabb med att koppla upp mig på. Detta var jag inte ensam om. Barn satt med sina plattor och spelade spel så det tjöt från de små apparaterna. Föräldrarna satt med laptopen på bordet framför sig för att svara på jobbmail. Det är ju som sagt en vanlig måndag även fast barnen har påsklov. Jag satte i hörlurarna i öronen för att gå in i min egna lilla värld på den en och en halv timme långa båt färden ut i Stockholm skärgård.

"Möja nästa" ropades ut i båtens högtalare. Det var den sista hållplatsen för sträckan, och majoriteten av båtresernärena som hade åkt med skulle av här. Som jag förstod på SL-appen skulle det gå en buss uppåt ön för att stanna i respektive by, men det var oklart var den skulle gå ifrån. Det bildades en kö ut ur båten och jag valde medvetet att ställa mig sist för att avvakta och se vart de andra tog vägen. Väl ute ur båten såg jag en helt vanlig röd buss stå intill hamnen, som vilken buss som helst inne i Stockholm. Bussen som var helt full rullade nu ut från hamnen och ut på en liten grusväg som skulle ta mig till byn Berg där vandrарhemmet jag skulle sova på ligger.

Sammanfattning

På vilket sätt kan digitaliseringen vara en utvecklingsstrategi för en ö i yttre skärgården? Det är just denna övergripande fråga som står i fokus i denna kandidatuppsats inom ämnet landsbygdsutveckling. Syftet är att undersöka vilken betydelse utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet kan ha för en ö i yttre skärgården. Denna studie bygger på en kvalitativ metod med utgångspunkt i intervjuer med olika aktörer på ön Möja som är beläget i den yttre delen av Stockholms skärgård. 2013 fick Möjaskärgårdens ekonomiska fiberförening bifall på ansökan om stöd via Landsbygdsprogrammet 2007-2013 för utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet. Fibernätet täcker idag 35 öar i Möjaskärgården, och byggs än idag kontinuerligt ut till fler abonnenter. Olika aktörer på Möja har haft olika mål med utbyggnationen av fibernätet. Bland annat har det varit en vilja till att underlätta för eventuella inflyttningar till ön, det har också varit en vilja att bevara skolan och vårderna, men också att främja för olika verksamheter på ön. För vissa var fiberutbyggnaden en vägran att vara de som blir utan denna modernisering som digitaliseringen innebär. För Möja har alltså digitaliseringen varit en utvecklingsstrategi som varit den pusselbit som tidigare saknats.

Nyckelord: digitalisering, fiberbaserat bredband, platskänsla, hopp, flexibilitet, kultur, tradition

Abstract

In what way can digitalisation be a development strategy for an island in the outer archipelago? This is the main question for this thesis in rural development. The purpose of this thesis is to investigate what meaning the construction of fiber based broadband in the archipelago has for the people living there. This essay is a qualitative study based on interviews at the island Möja, located in the outer rims of the Stockholm archipelago. Year 2013 the community of Möja fiber association got an approval on their application for financial support by Landsbygdsprogrammet 2007-2013 for the construction of fiber based broadband. The fiber-optic network today covers 35 different islands, and is still expanding. The informants interviewed in Möja have different goals and hopes with the development of fiber based broadband. Some want to facilitate for people to move out to the island, others hope for the development of schools, health care and other operations on the island. To some, the construction of fiber was a way to refuse to be that community, which doesn't develop and modernize. To Möja, digitalisation has been a strategy to fit one bit of the puzzle to become a modernized rural society.

Keywords: digitalisation, fiberbased broadband, sense of place, hope, flexibility, culture and tradition

Innehåll

1. Inledning	1
1. 1 Bakgrund.....	1
1. 2 Syfte	3
1. 3 Metod	4
1. 4 Analytiska ingångar	5
<i>Platskänsla</i>	6
<i>Hopp</i>	7
<i>Flexibilitet som tradition</i>	9
2. Vägen till utveckling	10
2. 1 Via flexibilitet	10
2. 2 Via traditioner	11
2. 3 Via egna initiativ	13
3. Tre blir ett.....	16
3. 1 Utveckling som en relationsskapande process.....	16
4. Digitalisering som en utvecklingsstrategi	19
4. 1 Vägran att hamna efter	19
4. 2 Viljan att bli fler	19
4. 3 Viljan att utveckla näringslivet	22
4. 4 Viljan att bevara skolan	23
4. 5 Viljan att utveckla vården	25
4. 6 Viljan att bevara miljön	26
5. Slutord.....	28
6. Källor och litteratur.....	31
Bilaga 1	34
Bilaga 2	36

1. Inledning

1.1 Bakgrund

För 200 år sedan var 90 % av Sveriges befolkning bosatt på landsbygden. Idag är nästan 85 % bosatta i tätorter runt om i landet. Främsta orsaken till denna urbaniseringstrend under 1800-talet var tillväxtfasen vi kallar industrialiseringen (Svanström:2015). Industrialiseringen uppstod först och främst i samband med att ångmaskinen uppfanns, för att sedan karaktäriseras av elektricitet och andra teknologier (Svenskt näringsliv:2016). Digitaliseringen kan ses som en naturlig förlängning av industrialiseringen. Såväl industrialiseringen som digitaliseringen har lett till nya produktionsmodeller som möjliggjort ökad produktivitet och ökad specialisering. Digitaliseringen är en samhällsomvälvande process som omkullkastar gamla sanningar om vad som inte är, och vad som är möjligt. Det är också en horisontell process som påverkar såväl enskilda individer, verksamheter och olika sektoriella nivåer (Tillväxtverket:2017).

År 2012 beslutade regeringen att tillsätta en kommitté, digitaliseringskommissionen, vars uppgift var att verka för målen i den it-politiska strategin *IT i människans tjänst – en digital agenda för Sverige* (Kommittédirektiv:2012). I december 2016 överlämnade kommissionen sitt slutbetänkande *För digitaliseringen i tiden* (Digitaliseringskommissionen:2016). I betänkandet framkommer det att utöver digitaliseringen så drivs även samhällsutvecklingen av globalisering, individualisering och växande kunskap. Den digitala utvecklingen sker med hög hastighet vilket ställer krav på anpassningsförmåga och flexibilitet hos samhällets aktörer. Sveriges it-politiska mål är att vara bäst i världen på att använda digitaliseringens möjligheter. Via olika index framkommer det att Sverige är ett av de länder i världen som är bäst på att tillvarata digitaliseringens möjligheter. Dessa index visar dock inte hur tillgången till den digitala tekniken, alltså bredband, fördelar sig geografiskt i landet (ibid).

Under 2000-talet har befolkningen fortsatt att öka i tätorterna, medan befolkningen på landsbygden är nästintill oförändrad (Svanström:2015). Även Möja, där jag har valt att göra min studie, har sett dessa strukturella förändringar som har inneburit en befolkningsminskning på ön under det senaste seklet. Urbaniseringen har dock inte varit så omfattande som man kunnat tro om en ö i yttre skärgården.

Möja är en stor ö, belägen längst ut i havsbandet i Stockholms skärgård med 260 bofasta individer (Länsstyrelsen:2017). Att ta sig till Möja från fastlandet tar cirka en och en halv timme med linjetrafik. Möja kantas av små byar, välbevarade hamnar och klippiga vyer. På ön finns ingen asfalterad väg och det går inte att ta sig hit med bil. Det dominerade trafikslaget på Möja är fyrhjulingar och flakmopeder hos den bofasta befolkningen och cykel för turisten. Att Möja är en turistvänlig ö bland såväl båtfolk som andra turister ger ett visst avtryck inom öns förenings- och näringsliv, men på ön finns det även ett stort fokus på att underlätta för den bofasta befolkningen. Företrädesvis så ökar diverse servicearbeten på ön under sommartid, medan näringslivet under vinterhalvåret orienterar sig mot byggservicen.

Bild 1. Karta över Stockholmskärgård. Källa: © Lantmäteriet, (2013)

På Möja finns det en skola upp till årskurs nio, där det idag går cirka 25 elever. Från årskurs sex till nio går eleverna två dagar i veckan i skolan på Djurö som är en tätort i Värmdö kommun. Möja har även en livsmedelsbutik som är öppet året om, och ytterligare en livsmedelsbutik som är öppen under sommarperioden. Kopplat till livsmedelsbutiken finns det bland annat post- och paketservice. På ön finns det även en vårdcentral som har öppet under vissa dagar i veckan, ett antal restauranger, varav vissa har året-runt-öppet, och numera även fiberbaserat bredband utspritt över ön (ibid). Fiber är ett optiskt system där ljus leds via optiska fiber som kan bestå av glas eller plast. Denna infrastruktur sägs vara det mest framtidssäkra sättet att få tillgång till såväl tv, telefoni och bredband som är ett samlingsnamn för olika tekniker som möjliggör en anslutning till internet med högre hastighet (Svensk infrastruktur:2017).

Möja är en föreningstät bygd där livsmedelsbutiken som är en konsumtionsförening är den absolut största. Det finns även en kulturförening vid namn Möja kulturella ungdomsförening. För att nämna ytterligare föreningar så finns det en rad olika hamn- och vägföreningar, en turistförening, en företagarföring och en ekonomisk fiberförening som var den förening jag kom i kontakt med först. Möjaskärgårdens ekonomiska fiberförening utvecklades från företagarföreningen som två kvinnor valde att starta för att främja samverkan och de näringslivsmässiga relationerna mellan företagare på ön. Styrelsen ansåg då inte att det är en företagarförenings uppgift att bygga ut fiber, så de valde därför att starta en separat ekonomisk fiberförening. Företagarföreningens styrelse gick ut med en enkät och frågade vad folk tyckte om fiber, och fick då ett positivt gensvar. År 2012 startade föreningen och år 2013 fick föreningen bifall på sin ansökan om stöd via Landsbygdsprogrammet. Landsbygdsprogrammet är ett politiskt program bestående av stöd och ersättning för utveckling av landsbygden finansierat av EU. En av åtgärderna i programmet är bredbandsutbyggnaden på landsbygden (Landsbygdsdepartementet:2012).

Idag har Möja ekonomiska fiberförening byggt ut fiberkabel till 35 olika öar i det område som kallas Möjaskärgården som omfattar Möja och öarna runt omkring. Det är 397 hushåll och ett tjugotal företag som är anslutna idag och det finns även planer på att bygga ut till ytterligare sju öar i närområdet.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att, via en kvalitativ fallstudie på Möja, undersöka drivkrafterna bakom utvecklingen av det fiberbaserade bredbandet och hur denna digitalisering har yttrat sig på en ö i yttre skärgården.

Med syftet som utgångspunkt har dessa tre frågor formulerats:

- *Vilka var drivkrafterna till utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet på Möja?*
- *Hur har relationerna mellan olika aktörer (bofasta, deltidsboende¹ och sommargäster) förändrats under processens gång?*
- *Hur beskriver de lokala aktörerna Möjas framtid?*

---

¹ Deltidsboende i denna studie syftar till individer som inte är folkbokförda på ön, utan har i huvudsak ett annat boende på annan plats, men som spenderar helger och annan ledig tid på ön.

Med dessa frågeställningar hoppas jag kunna besvara huvudfrågan om: på vilket sätt digitaliseringen kan vara en utvecklingsstrategi för en ö i yttre skärgården.

1.3 Metod

Empirin har samlats in under tre dagars fältstudie på Möja via en kvalitativ metod. Väl på plats fick jag möjligheten att genomföra tio intervjuer, samt utföra observationer av miljön och samhället på Möja. Dessa observationer hjälpte mig sedan att kontextualisera empirin. I ett försök att skapa mig en konkret förståelse av vardagslivet på Möja har jag ätit lunch på Wikströms fisk, middag i Möja värdshus och med hjälp av cykel rört mig runt på ön för att skapa mig en bild av dess omfång och natur. Valet av en kvalitativ metod ligger även det i ett försök att öka förståelsen för den lokala situationen utifrån de lokala aktörernas perspektiv. Studien har en deskriptiv och ideografisk karaktär, med utgångspunkt att beskriva vilken betydelse digitaliseringen har haft på en ö i yttre skärgården. Den ideografiska studien syftar till att belysa digitaliseringens betydelse på en specifik plats (Teorell & Svensson 2007:10f), alltså på Möja i detta fall. Jag kommer därför inte kunna dra någon generell slutsats huruvida digitaliseringen är en väg till utveckling då varje enskild plats har sina egna förutsättningar. Till följd av dessa faktorer har uppsatsen antagit en beskrivande karaktär där berättelser från informanterna har tolkats via olika analytiska ingångar (se kap 1.4).

Urvalet av informanter fick jag hjälp med via min kontaktperson Sune som är bofast på ön och som varit högst delaktig i utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet. Informanterna har alla haft olika roller inom utvecklingen av det fiberbaserade bredbandet. Vissa av dem är styrelsemedlemmar i Mójaskärgårdens ekonomiska fiberförening, vissa har varit med och varit projektledare inom utbyggnationen av bredbandet, vissa är privata abonnenter och andra är företagare som på ett eller annat sätt har varit beroende av det fiberbaserade bredbandet (se kort beskrivning av informanterna i Bilaga 1). Denna variation och breda omfång av informanter har varit en vilja från min sida för att få med ett brett spektra av tankar och erfarenheter kring bredbandsutbyggnaden på ön. Därför valde jag även att använda mig av en halvstrukturerad intervjumetod som utgångspunkt i mina intervjuer med informanterna. Valet av den halvstrukturerade intervjumetoden ligger till grund för strävan att intervjuerna skulle formas som ett samtal och att intervjuerna skulle bli öppna och formas efter informantens kunskap och intresse kring det studerade fenomenet. Som utgångspunkt i mina intervjuer har jag använt mig av en intervjuguide (se Bilaga 2) som fungerat som en bas med de frågor jag

ville ha reda på. Ytterligare frågor och följdfrågor har sedan utvecklats med utgångspunkt i informantens intresse men också utifrån den roll de spelar inom fiberutbyggnaden.

Jag har själv ingen relation med varken Möja eller Stockholms skärgård sedan tidigare. För mig är platsen, miljön och dess kulturella- och traditionella tillhörighet sedan tidigare helt okänd. Detta har medfört att jag har kunnat gå in och göra denna studie med ett öppet sinne och skapa mig en uppfattning om ön via mina informanter och deras berättelse om platsen. Min subjektiva inblandning, mina observationer och min tolkning av informanternas berättelse är dock något som kan påverka resultatet, något som är ofrånkomligt (Ehn & Klein, 2007:10f). Att ständigt reflektera och vara medveten över detta kan öka validiteten i min studie. För att uppnå en reliabilitet i min uppsats har jag försökt att i så stor grad som möjligt studera det jag ämnat att studera och att hålla mig till såväl mitt syfte som mina frågeställningar studien igenom.

Respektive informant har informerats om syftet med min studie, och har haft möjlighet att svara och inte svara på frågor i den mån de velat. Informanterna har även själva fått välja och lämnat muntligt godkännande om de velat bli inspelade eller inte, därav har vissa av intervjuerna spelats in och andra inte. Inspelningarna från intervjuerna har endast varit tillgängliga för mig, och har inte använts i annat syfte än i min studie. Jag har endast valt att ha med bakgrundsinformation om respektive informant som är relevant inom ramarna för min studie. Att Möja är ett relativt litet samhälle har medfört att total anonymitet varit omöjligt att uppnå. Till följd av detta har det varit viktigt från min sida att bedöma huruvida information och berättelser inte lämnas ut på ett felaktigt vis samt att det som har nämnts alltid varit relevant för att besvara min frågeställning.

1. 4 Analytiska ingångar

Att analysera handlar om att ställa frågor till det empiriska materialet via olika kanaler. Digitalisering är ett begrepp i sig som ofta uppkommer i samband med diskurser om samhällsutveckling och uttrycks ibland som en världsomvälvande våg som kommer svepa in över vårt samhälle och förändra det för alltid. Min studie syftar inte till att beskriva huruvida digitaliseringen kan vara denna världsomvälvande våg eller inte. Mitt mål är istället att få en inblick in i den mindre kontexten inom detta fenomen, och att få kunskap om hur digitaliseringen

uttrycks i verkligheten, på en ö där människor faktiskt bor och verkar. Det materialet jag tillhandahåller är format av det fältarbete jag utfört på Möja och beskriver människors tänkande och görande, deras vardagliga liv och deras erfarenheter av bredbandsutbyggnaden. Nedanför kommer jag kortfattat beskriva de analytiska glasögon jag har valt att se min empiri igenom.

Platskänsla

Places and territories are social constructs; the fruit of the historical interaction of human groups in their appropriation and transformation of the natural landscape. They reflect the history, identity, and values of the populations that inhabit them. Cultural conceptions of place are essential for the quality of life of their inhabitants. Land-use and urban planning are therefore cultural acts, in that they acknowledge, invent, and harness natural and cultural resources, in line with a society's aspirations for the future.

(UCLG:2015)

För att förstå drivkrafterna till utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet på Möja har jag valt att pröva min empiri på en analytisk förståelse som kretsar kring en individs känsla för en specifik plats. Litteraturen kring begreppet *sense of place*, eller *platskänsla* som är den svenska översättningen, uppmärksammar en individs förmåga att utveckla en speciell känsla för en plats, men också utveckla olika karaktäristiska band till platsen (Mueller & Abrams:2005). Dessa karaktäristiska band kan bland annat utgöras av en social kunskap om lokala institutioner och kontexter som leder till utvecklingen av kulturella identiteter, men också till en platsidentitet (ibid).

Platsidentitet kan ses som ett symboliskt förhållande skapat av individer som delar gemensamma kulturella- och traditionella band (ibid). Individer på Möja har gått samman och skapat olika lokala institutioner. Målet med upprättandet av dessa institutioner har varit att på ett eller annat sätt utveckla platsen och höja livskvaliteten för individerna på den. Detta har de gjort via olika vägar som har lett dem till olika lösningar. Det finns dock gemensamma drag som har genomsyrat Möjabornas sätt att arbeta i flera generationer tillbaka i tiden. För att förstå drivkrafterna till utbyggnationen av just det fiberbaserade bredbandet är det viktigt från min sida att skapa mig en förståelse för den kultur och de traditioner som råder

på ön. Vardagslivet är pragmatiskt inriktat. Giltigheten av individens uppfattning av verkligheten tas för givet av den själv och av andra tills det uppstår en störning, eller i Möjas fall ett intresse, som inte kan lösas i termer av den vardagliga kontexten (Berger & Luckmann:1999:202f). Utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet kan ses som ett gemensamt intresse för samhället på Möja. Detta intresse är utgångspunkten för den organisering och mobilisering som skedde under fiberutbyggnaden på ön. Såväl det enskilda som det gemensamma intresset Möjaborna hade för fiberutbyggnaden, var den drivkraft som låg bakom deras kollektiva agerande (Cohen:2001:15f). Platsidentiteten handlar i detta fall om vad som görs, i förhållande till individens tro om vad den själv kan göra, och vad den kan göra tillsammans med andra på samma plats.

Att identifiera sig med en plats och att förstå dess sociala värde kan innebära att individens upplevelse av platsen vid utveckling kan leda till mer autentiska platser (Relph:1976). Det kan även innebära en mer betydelsefull känsla av trygghet och stolthet hos den enskilde individen. Att kunna identifiera sig med en plats kan innebära ett ökat värnande om sociala relationer på platsen, och det kan även främja mer livfulla och attraktivare platser (ibid). Via detta analytiska verktyg kommer jag alltså att undersöka på vilket sätt Möjas kulturella-, traditionella- och sociala tillhörighet har bidragit till denna mobilisering kring fiberutbyggnaden. Jag kommer även att se begreppet från det andra perspektivet, alltså hur mobiliseringen kring fiberutbyggnaden har påverkat de redan etablerade kulturella-, traditionella- och sociala banden.

Hopp

Antropologen Ghassan Hage (Frykman & Hansen:2009:32f) diskuterar kring begreppet *hope*, eller *hopp* som är den svenska översättningen, och menar att det ”goda samhället” ska garantera medborgarens rättigheter, men också inge den hopp. Det ömsesidiga erkännande mellan medborgaren och samhället ger individen möjlighet att utforska sina objektiva framtidsutsikter och på så vis skapa sig en subjektiv horisont av möjligheter. Detta kan i sig medföra att gränserna för olika planer och idéer både utvidgas, och att de framstår som tänkbara och realiserbara hos medborgaren (Broady:1991:238f). Att hoppas är komplementärt till individens tillit till samhället och inte minst till framtiden. Förmågan att kunna hoppas som medborgare och som individ på Möja främjas tack vare att det finns olika vägar och kanaler att gå via, för att uppnå ett mål. Hoppet är lika mycket ett individuellt

som ett socialt fenomen. Framtiden för den individuella människan på Möja vilar på en tanke om att det finns chanser för såväl den själv som för ön och människorna som befinner sig på den (Frykman & Hansen:2009:32f).

Hoppet, från detta sociala perspektiv, utgår från en viss förtröstan om att saker och ting kommer att falla på plats; att en lösning kommer att visa sig (ibid). När det kommer till utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet på landsbygden så är det inte en självklarhet att det varken finns en statlig aktör eller en marknadsaktör som har intresse av att bygga ut ett bredband till bygden. Det kan då uppstå en viss balansgång mellan tilltro och rädsla hos de människorna som befinner sig på den aktuella platsen. Som jag ser det finns det två alternativa vägar att gå för att hantera denna oro. Ett alternativ är att lägga energi på att leta efter syndabocken, vilket ofta medför att oron utvecklas till en energitjuv som drar uppmärksamheten till oförmåga istället för förmåga. Det andra alternativet är att byta kurs, och att hitta de vägar som leder till möjligheter snarare än till återvändsgränder. Det är dock inte uteslutet att dessa vägar kan gå via olika samarbeten mellan såväl privata aktörer, statliga aktörer men också via olika marknadsaktörer. Det är då människor korsar de strukturella gränserna som de blir medvetna om sin symboliska gemenskap (Cohen:2001:19f). Det är också då de blir medvetna om varandras egenskaper och kan värdesätta dessa som den kollektiva handlingen kan uppstå. I sin tur kan detta medföra att oron inte behöver ta överhand över hoppet.

Min tolkning av hopp kommer att spegla hur begreppet kan vara en tillitskälla till ”det goda samhället”, men att utvecklingen av ”det goda samhället” inte alltid behöver vila på ett statligt organ. Begreppet för mig innefattar en tanke om att förmågan till utveckling också kan finnas hos dig själv, människorna runt omkring dig, dina kompisar eller kanske din granne. De indirekt dragna gränserna på vad man själv och vad kollektivet kan göra ligger endast i idén hos en själv om vad som är möjligt och vice versa. Verkligheten är skapad av medmänniskor, men ibland tenderar medmänniskorna att glömma detta, och då kan vardagen framstå som mer opåverkbar än vad den faktiskt är (Berger & Luckmann:1999:202f). Hoppet om Möjas fortsatta utveckling och införlivande av nya idéer behöver inte dö ut på grund av brist på stöd utifrån. Hoppet kan också finnas i det lokala och i det kollektiva på platsen.

Flexibilitet som tradition

Diskussioner kring landsbygdens utveckling de senaste decennierna har kretsat mycket kring flexibilitet och olika traditioner kring flexibilitet. Det finns rurala områden i såväl Sverige som i EU där det sker, eller har skett, en betydande avfolkning. Samtidigt så finns det områden som via egna ansträngningar har klarat de utmaningar som urbaniseringen har kommit att innebära (Johansson:2008). Detta skulle kunna ha sin orsak i att dessa områden har skapat nätverksbaserade relationer och att det finns en bakomliggande *kultur* och *tradition* av olika så kallade "överlevnadsstrategier". Möjligheten att bevara och att utveckla en bygd ligger hos individens förmåga att vara anpassningsbar. Det handlar alltså om *flexibilitet*. Det finns olika faktorer som kan ha en betydande roll för en bygds överlevnad. Områden i periferin kan antingen kantas av en statisk eller av en balanserande trend (Wallman:2008). Den statiska trenden innebär slutna system som är konservativa, begränsande, uteslutande och inflexibla. Dess inflexibilitet gör dem då sårbara för såväl ekonomiska som demografiska förändringar. Ett område som istället karaktäriseras av öppenhet, balans och som är i en kontinuerlig förändringsprocess kan istället innebära en fortsatt överlevnad och en positiv utveckling för en bygd. Dessa områden har ofta en stark lokal kärna. Kärnan bibehåller systemets identitet, tillåter aktörer och olika individer att passera in i systemet och uppmuntrar till att idéer såväl inom som utom systemet integreras (ibid).

Med hjälp av denna tankegång, om huruvida vissa områden klarar de demografiska förändringarna bättre än andra, kommer jag se till vilken trend Möja karaktäriseras av. Tanken är också att försöka identifiera några faktorer som har bidragit till att Möja idag ser ut som det gör.

2. Vägen till utveckling

2.1 Via flexibilitet

Möja är en ö i yttre skärgården som ligger längs Östersjöns havsband. Det geografiska läget har inte enbart historisk sett medfört att det var högst angeläget för rysshärjningar här under 1700-talet, utan också att det på grund av strukturella förbindelser och av praktiska skäl har kommit att utvecklas till ett eget samhälle. Den primära näringen på ön har länge varit fiskerieriet. Under industrialismens intåg i samhället som innebar penninghushållning och förbättrade kommunikationer, kom förutsättningarna för Möjas traditionella näring att ändras. För att klara av de ändrade omständigheterna uppkom nya näringar på ön som jordgubbsodlingar, varvsverksamhet och servicenärningar för sommarbefolkningen. De så kallade ”Möjagubbarna” kom att bli ett välkänt kvalitetsbegrepp på de jordgubbar som odlades på ön. Detta var en bidragande faktor till att avfolkningen inte skedde lika snabbt på ön som i andra rurala områden i landet (Källman:2009). Även idag kan man se hur människorna på ön hela tiden hittar nya vägar att gå för att bromsa, eller till och med vända, den negativa spiral som genomsyrar lands- och glesbygder runt om i landet. Idag är den primära näring på ön hantverkarsektorn, vilket är den sektor som sysselsätter majoriteten av befolkningen på ön. För att livnära sig på ön krävs det ofta att man är verksam inom ett flertal branscher, vilket många av invånarna ser som en värdefull möjlighet snarare än en begränsning. Ulf som är ordförande i Möjaskärgårdens ekonomiska fiberförening berättar:

Det är ju den här glesbygdskänslan som jag trivs med, att det blir inte så inrutat, man får göra lite utav varje. Ibland kör man taxibåt, och sen bygger man, och sen är man med i sjöräddningen, så då får man sticka ut iväg på larm rätt som det är. Ja det är en viss tjusning att göra lite utav varje, man kan inte tröttna. Som att gå på storbyggen och bara spika gips, det är ju inte min grej. Sen trivs jag ju på ön som sådan, och brinner mycket för den, därför blir jag ju också med i diverse olika styrelser.

Ulf beskriver här ett exempel på hur en bofast på Möja behöver vara flexibel för att kunna livnära sig på ön. Han beskriver också hur detta ligger till grund för den känsla han har för platsen. Platsens rådande omständigheter har medfört en

diversitet inom de olika branscherna som Ulf kan röra sig inom, vilket han värdesätter. Tillbaka visar Ulf en ömsesidighet till platsen i sig, vilket medför ett ökande värnande om den och en vilja till att bevara den. Med utgångspunkt i resonemanget om huruvida vissa platser på landsbygden klarar sig bättre än andra så visar människorna på Möja en stor grad av anpassningsförmåga och flexibilitet som är en av förutsättningarna för en plats överlevnad (Wallman:2008). Att vara verksam inom ett flertal olika branscher, alltså att vara mångsysslare, är ett sätt att anpassa sig till skärgårdslivet. Den näringslivsmässiga sfären på ön är ofta inte tillräckligt stor för att endast arbeta inom en bransch. Börje som är deltidboende på ön förklarar det som en form av entreprenörsanda::

Det är som sagt skärgård, och på Möja finns det ganska påhittiga människor. De har en entreprenörsanda. Skärgårdens folk och glesbygd är tvungna att hitta på saker för att överleva, de vill ju bo där och de kämpar för sin skola.

Att leva, och inte minst att verka, på en ö i yttre skärgården kräver flexibilitet. De faktorer som är avgörande för att en bygd ska kunna finnas kvar och utvecklas är att de ska karaktäriseras av en stark kärna och en viss mån av öppenhet (ibid). Samtidigt är det viktigt för dessa områden att bibehålla sin identitet. Möjas starka kärna utgörs av de engagerade människorna som lägger ner tid och arbete för att utveckla ön. Detta engagemang och denna vilja att bevara sin bygd har sin grund i den kulturella identiteten som råder hos människorna på Möja. Precis som att denna kulturella identitet har varit en faktor till att utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet har skett, har även öppenheten från de fastboende på Möja varit en viktig del av utvecklingen av Möja. Detta på grund av att förmågan till utbyggnationen inte endast legat hos de bofasta på Möja. Det har även varit viktigt för de bofasta att släppa in andra parter, exempelvis deltidboende, som har kommit att få en viktig roll i utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet.

2. 2 Via traditioner

Att kämpa för sin sak är något som Möjaborna är vana vid. Detta helt enkelt för att de vet att inget på ön kommer utav sig själv. Här handlar det om att kämpa för sina intressen och för att få tillgång till diverse serviceutbud. Medvetenheten om att det inte finns något medborgerligt organ att luta sig tillbaka mot kan medföra att individer i ett samhälle lägger energi på att leta syndabock och att denna vetskap

leder till oförmåga istället för förmåga. Hoppet övergår då till en form av oro (Frykman & Hansen:2009:32f). Detta fenomen tar sig inte uttryck på Möja. Här finns det en traditionellt rotad jargong att förmågan till utveckling av den enskilda bygden finns hos individerna själva på platsen. Detta kan även vara en av anledningarna till att Möja är så föreningstätt som det är. Föreningarna har bildats med anledning att utveckla Möja. Detta är också fallet för den ekonomiska fiberföreningen som startades med avsikt att vidareutveckla ön. Sune som är vice ordförande i Möjaskärgårdens ekonomiska fiberförening berättar om föreningslivet på ön och dess tradition:

Det är en lång tradition faktiskt. Öarna längs med hela Sveriges kust har väldigt bra föreningar. De kan heta olika saker. Det kan heta hembygdsförening, företagarförening eller det kan heta vad som helst. Men det finns en lång lång tradition tillbaka i tiden att man gör saker och ting själva /.../ Och därför var det väldigt lätt att få igång den här bredbandsutbyggnaden, det var ju inte svårt att hitta en lämplig förening. Och det fanns ju starka föreningar på alla öarna och de föreningarna i sig har ju snabbt och vänligt startat en bredbandsförening. Man är van att jobba på det sättet. Det var ju inga problem med att få till det. Och det går ju i tradition att elförsörjningen på de här öarna är ju byggt på detta sättet också. Man har ju ägt elnätet själv. Man äger ofta vägarna själv, de flesta stora bryggor där Waxholmsbåten går i land äger man också. Bredband är bara ytterligare en struktur som – ja ja vi får väl göra det också då.

Förmågan att klara utmaningar själva ligger som grund för öns traditionella strukturer vilket även speglas i vilka som var först med att ansluta sig till det fiberbaserade bredbandet. De som hoppade på projektet för att bygga ut bredbandet till Möja först var de äldre öborna. Precis som då elen byggdes ut till ön förstod många av de äldre att det här med fiber, det är något för framtiden. Vissa av dem kanske inte alls egentligen hade tillgång till någon dator, platta eller liknande, men förståelsen för att Möja behöver vara med i denna modernisering fick dem att hoppa på projektet. Traditionellt sett är människorna mycket framtidsorienterade på Möja, det är en del av hur de bygger sin kulturella identitet som skärgårdsbor. En stor anledning till detta är att de vet att inget kommer från ovan. För att utvecklas och för att finnas kvar så behövs det ett lokalt engagemang i dessa utvecklingsfrågor. "Fiber är en framtidsgrej, och utveckling det är jätteviktigt. Min

farmor drog hit elen en gång i tiden, så jag kände väl att jag kunde fortsätta på samma bana och dra hit fibern” berättar Stina W.

Denna traditionellt rotade syn på framtid och utveckling kan ses som en effekt av den känsla individerna har för platsen. Individer kan utveckla olika karaktäristiska drag länkade till en specifik plats (Mueller & Abrams:2005). Dessa drag handlar bland annat om kunskapen om en plats kultur och dess traditioner, men också om individens känsla för tillhörighet till den specifika platsen. Skärgårdssamhällen förknippas ofta med traditioner och kontinuitet. Att identifiera sig som en skärgårdsbo och att förstå dess sociala och ekologiska värde kan innebära ett ökat värnande om platsens fortsatta utveckling och överlevnad (Relph:1976). Möjas invånare har traditionellt sett gått samman i föreningar för att skapa lokala institutioner för att utveckla platsen. Inom dessa föreningar, har medlemmarna såväl skapat som upprätthållit olika sociala strukturer och traditioner för att kunna utveckla platsen och göra den bebolig för dess invånare. Denna institutionsskapande process kan även bidra till en ökad känsla av trygghet och inte minst stolthet hos den enskilde individen. Detta kan i sin tur även leda till ett ökat värnande om de sociala relationerna på platsen (ibid).

2.3 Via egna initiativ

Det finns de rurala områden som klarar ändrade omständigheter, som exempelvis avfolkningen, mer eller mindre bra. För att förstå varför det skiljer sig mellan olika rurala områden är det viktigt att utgå ifrån platsens förmåga att vara flexibel. Denna förmåga ligger ofta till grund i den rådande kulturen och de traditioner som definierar individerna på en specifik plats (Johanson:2008). Att vara flexibel handlar om att vara villig till en förändring av platsen. Det handlar även om att se utanför boxen när det kommer till var man kan söka resurser någonstans. Vetskapen hos invånarna på Möja om att saker och ting inte kommer ske utav sig själv, har inte hindrat utvecklingen på ön. Istället har man hittat nya samarbetsparter och nya vägar att gå. Denna väg har kanske inte alltid varit en smärtfri raksträcka, men det har i alla fall varit en alternativ väg, och det har ingett människorna *hopp*. Stina W berättar:

Möjaborna är ganska aktiva. Alltså vi är ju kända på olika landsbygdsavdelningar, landsting, länsstyrelse och så. De säger ju

att – Jaja det är Möjaborna, om de vill göra det här då kommer det att bli så. Därför att vi gör de saker vi vill.

På ön finns det ett stort mått av envishet, vilket har lett till att sektorsöverskridande samarbeten har etablerats på ön, där människorna på Möja har varit den initiativtagande parten. Byggnationen av det fiberbaserade bredbandet har varit ett stort projekt för Möjaskärgårdens ekonomiska fiberförening och de människor som har varit med och arbetat med det. Fiberföreningen hade även som mål, och har fortfarande, att bredbandet ska täcka så stor yta i skärgården som möjligt för att ingen ska hamna utanför denna infrastrukturella utveckling. Stina W som vid detta tillfälle var en av projektledarna i byggnationen berättar:

Jag vet fortfarande första gången då vi fick en faktura som låg på en miljon. Alltså vi jobbade med 19 miljoner, det var ju ett enormt projekt för oss! Så den där fakturan som jag tror var på 1,4 miljoner, den gick runt vid hela bordet, för det var ingen som hade sett en faktura med så mycket siffror någon gång. Det var värt det och det är fortfarande värt det.

Att det var många nollor på räkningen avskräckte inte dem som jobbade i projektet. Innan projektet kring utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet startade fick fiberföreningen bifall på sin ansökan om stöd från Landsbygdsprogrammet 2007-2013. Att få tillgång till detta ekonomiska stöd var en förutsättning för att Möja skulle få fiber. Utan detta ekonomiska stöd hade det blivit dyrare för var och en av kunderna att ansluta sig till bredbandet, och detta hade troligtvis medfört att färre hade hoppat på projektet. Detta kan vara ett uttryck på hur en offentlig aktör kan inge hopp hos människorna på Möja (Frykman & Hansen:2009:32f). Förmågan att hoppas främjas tack vare att det finns utrymme för individen att hoppas, och för att det finns olika handlingsalternativ som står till buds. Att söka stöd via Landsbygdsprogrammet var ett handlingsalternativ som stod till buds för Möja, och också något som de var snabba att hoppa på. ”Folket på ön är ju driftiga, de vågade prova på att söka pengar” berättar Börje som var projektledare för utbyggnaden av det fiberbaserade bredbandet.

Att våga söka pengar via olika statliga organ har bidragit till att samhället på Möja har skapat en förmåga att kunna utveckla sin plats. Detta handlingsmönster som invånarna på Möja har hittat för att kunna initiera och förverkliga sina idéer har inneburit en rad olika effekter inom öns närings- och föreningsliv. Ytterligare ett

projekt som Möja har fått stöd för är *Möja bio*. Möja bio är en gammal historia som har visat film sedan 60-talet. Bion har funnits i olika skepnader, bland annat har det visats film på storskärm i de olika hamnarna då biobesökarna fick sitta i respektive båt och titta. För ett antal år sedan lade den dåvarande biovisningen ner på grund av att man inte hade tillgång till rätt digital teknik som bioverksamheten idag kräver. Tradition för Möjaborna är viktigt. Därför var det traditionellt sätt angeläget för invånarna att återskapa den bioverksamhet som länge funnits på ön. Även i detta projekt hittade man vägar att gå för att förverkliga detta intresse:

De är väldigt duktiga inom föreningarna det här med att söka bidrag och hur man rör sig i den världen, hur man formulerar sig och vilka man pratar med. Och det är väl det som är häftigt med Möja, de är väldigt duktiga på sånt. Man är van. Det är som med Möja bio, man har fått nästan en halv miljon från Svenska Filminstitutet och några andra bidragsgivare. Det gör man ju inte bara sådär. Det är sånt man kan prata om, men de är någon som har gjort det, och gått igenom det. Man är väldigt duktig på att strida för sina saker. Och man ser ju det som ett problem självklart. Men man ger inte upp, man fortsätter och försöker ta för sig det man har rätt till /.../ Man är bra på att föra talan. Och det är för att det finns ett gäng starka människor, och jag tror att det smittar av sig, att det är fler som engagerar sig då, berättar Ceasar.

3. Tre blir ett

3.1 Utveckling som en relationsskapande process

På Möja finns det tre olika kategorier av människor. Det är de bofasta, deltidsboende och sommarbesökarna som utgör dessa kategorier. Relationerna mellan de bofasta, såväl som mellan de olika kategorierna av människor har inte alltid varit helt okomplicerad. Enligt Möjaborna själva har det under en viss tid funnits en jargong hos de bofasta att hålla sitt för sig själva. Denna inåtvända anda har yttrat sig på så vis att de bofasta inte varit villiga att släppa in deltidsboende och sommargäster i de sociala strukturerna och inte minst in i de institutioner som Möjaborna skapat. Det har även enligt några av de bofasta funnits en jargong hos deltidsborna och sommargästerna att de bofasta skulle finnas där och passa upp på dem när de kom till ön. Många av de informanter jag träffade under min studie på Möja, som var såväl bofasta som deltidsboende, menar dock att denna jargong har tagit en vändning de senaste åren. Ulf som är ordförande i Möjaskärgårdens ekonomiska fiberförening berättar:

Det har blivit en bättre sammanhållning tycker jag absolut. Och även måste jag säga med de deltidsboende. Mycket mycket bättre än när vi växte upp, för då var det vi och dem. Så är det ju inte alls längre. Och inte ens med sommargästerna. Man ser att man har nytta av varandra. Man behöver varandra. Har inte vi dem så har inte vi några jobb, och har inte de oss så har inte de någon service.

Det förra landsbygdsprogrammets upplägg hade en betydande roll inte minst för utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet på ön år 2013, utan också för att vända denna inåtvända trend på ön. Under den nuvarande programperioden 2014-2020 av landsbygdsprogrammet räknas inte fritidsboende in som hushåll i poängsystemet. Förra programperioden 2007-2013 var det annorlunda. Då räknades både hushåll med folkbokförda personer och fritidsboende in i poängsystemet vilket spelade en avgörande roll för att Möja skulle kunna bygga ut det fiberbaserade bredbandet på ön och öarna runt omkring (Jordbruksverket:2016).

Det är ju jättemånga av våra fibermedlemmar som är icke fastboende, utan dem hade detta aldrig gått. Nu får man inte riktigt göra så, nu har reglerna ändrats. Men vi hade ju tur nog att få in, vi hade nog 60-70 % av våra medlemmar som är icke fastboende. Och det är ju en stor potential där i utflyttare, berättar Stina W.

Detta har i sin tur lett till att deltidboenden på ett helt nytt sätt har integrerats in i de lokala institutionerna på ön. Ulf berättar: *”Nu är ju även deltidboende med i föreningen. Då blir det ju också bättre sammanhållning. Vi har ju en som är vice ordförande som vi trodde mycket på, han är ju deltidboende”.*

De bofasta på ön har insett att för att de ska kunna bo kvar och inte minst kunna verka på ön måste detta ömsesidiga beroende som finns mellan de bofasta och deltidboende, samt sommargästerna utvecklas. Denna förändring som har skett inom den sociala sfären på Möja, och som har medfört att stämningen mellan fast- och deltidboende har förbättrats, kan ses som att Möja har gått in i en ny kontextuell era. Det har skapats ett kontextskifte där platskänslan är rörlig och platsuppfattningen föränderlig (Massey:1994:151). Denna nya era har medfört att de sociala strukturerna och normerna på Möja har omformatrats och att samhället har blivit mer resiliert. Ett samhälle som har en hög grad av resiliens har en bättre förmåga att hantera förändringar och olika typer av störningar (Jonstad:2012:184f).

Turister, deltidboende med flera är exempel på aktörer som agerar skuggor till byn, en del av den så kallade skuggbyn (Ekman:2006). Skuggorna har olika avstånd till Möjas centrala kärna av aktörer, men påverkar samtidigt det sociala livet och dess kontinuitet på öarna (ibid). Per som är ny ägare på Möja världhus förklarar vikten av andra aktörer, skuggorna, för en levande ö:

”De som köper [bostad] här ute de lägger faktiskt ner tid, det är ju inte bara på sommaren, de hjälper till att verka och vara på ön.”

Då byggnationen av det fiberbaserade bredbandet skedde i Möjaskärgården var det många olika aktörer som var med i projektet. Det var allt från projektledare, privatpersoner till olika typer av hantverkare. Stina på Wikströms fisk började med dagens lunch för dem som var med och arbetade med projektet. Detta kom att utvecklas till en knutpunkt för dem som var med och arbetade. Än idag, fyra år efter starten av byggnationen av det fiberbaserade bredbandet, samlas såväl

hantverkare, deltidboenden som andra bofasta på ön på för att ta en lunch hos Stina. Stina W berättar hur samtalen på luncherna kan lyda:

Vi har ju ganska mycket hantverkare på ön, det är ju oftast så att kan man hålla i en hammare får man jobb. Och de sitter ju här och käkar lunch varje dag. Och man hör ju att de säger – Ja men jag skulle behöva en sådan här, – Känner du någon sån som kan fixa det här? – Kan du göra det här? och – Jag ligger på den här nivån i det här bygget, när kan du komma hit? Så det finns ingen direkt konkurrens här längre.

Detta är ett exempel på hur Möjaborna har insett den gemensamma potentialen, snarare än den individuella. Fler samarbeten mellan olika entreprenörer har skett.

Det kontextskifte som skett, i den bemärkelse att trenden har börjat gå mot en mer öppen och tillmötesgående stämning bland individerna på Möja, har medfört en positiv sidoeffekt. Denna sociala effekt har inneburit en rad olika möjligheter på flera olika nivåer på Möja. Dels har de olika kategorierna av människor på Möja börjat hitta gemensamma vägar och band till att möta varandras behov och intressen. Den lokala identiteten på ön har gått in i en ny era, som omfattar alla aktörer som bidrar till utvecklingen av Möja, även de så kallade skuggorna. Det finns olika karaktäristiska band en individ kan skapa till en plats (Mueller & Abrams 2005). Människorna på ön har alla olika relationer och förhållande till platsen, och man har också börjat respektera den andres relation och känsla till platsen. Förståelsen av detta symbiosliknande förhållande mellan individerna har alltså varit en bidragande faktor till varför Möja idag ser ut som det gör: ”Möja är ett väldigt levande gammalt klassiskt skärgårdssamhälle som ändå är hyfsat modernt.” berättar Ceasar.

4. Digitalisering som en utvecklingsstrategi

4.1 Vägran att hamna efter

Det är mycket angeläget att skärgårdarna hänger med i denna utbyggnad. Egentligen är skärgårdarna mer isolerade med sämre fysiska kommunikationer. Därför borde de digitala kommunikationerna byggas ut till bästa kvalitet för att kompensera för detta. (Skärgårdarnas riksförbund:2007)

Drivkraften att bygga ut ett fiberbaserat bredband till Möjaskärgården var att kunna utveckla platsen. Alla individer på Möja hade olika intressen för att ansluta sig till bredbandet. För många är digitaliseringen viktig för att kunna hänga med i den modernisering som sker i samhället och att inte vara den platsen som hamnar efter bara för att man befinner sig på en ö i yttre skärgården. Ulf berättar:

Vi bestämde oss för att vi ska inte vara de där 10 % som inte får [bredband]. För det var ju det målet riksdagen hade satt upp, 90 % av Sveriges befolkning skulle få bredband. Och då fick vi göra jobbet själva. Det är så att man får göra det mesta själv, men det har inte vi något emot. Ibland är det ju väldigt tungt, och man tycker att man inte får någon hjälp, men vi krigar på ändå. Det var ju ingen marknadsaktör som var intresserad av att bygga här.

Här handlar det återigen om den traditionella jargongen som finns på Möja om att vara initiativkraftig och lösa problemen själva. Det handlar även om en vägran att hamna efter, en vägran om att vara en bygd som ungdomar lämnar och aldrig kommer tillbaka till, samt en vägran att vara en bygd som inte överlever. Detta är ett uttryck för hur ett bestämt sätt att tala om den egna bygden bidrar till att skapa handlingar som syftar till att bevara bygden (Mueller & Abrams:2005).

4. 2 Viljan att bli fler

Det fanns en förhoppning om att bredbandsutbyggnaden skulle locka fler människor till Möja, och inte minst potentiella inflyttare. Detta var ett av de mest

förekommande svaren, när jag frågade informanterna om vad människorna på Möja hoppas på och tror kommer att hända i och med den digitalisering som har skett på ön. Detta kan ses som en vilja att både bevara och utveckla platsen. Strävan efter att bli fler visar på en vilja hos de bofasta att bevara platsen och möjligheten att kunna fortsätta leva och verka på ön, vilket även kommer till uttryck i skärgårdsbornas kulturella identifiering och deras känsla för platsen och dess kontinuitet (Mueller & Abrams:2005). Redan idag har man kunnat se en förändring hos de deltidboende på ön. Per berättar:

En intressant statistik, som jag inte fått siffrorna på, är att under vintern så går ju bussen upp längs ön. När vatten- och avloppsanläggningen började funka här och när bredbandet var på plats så var det fler som kom ut på torsdag kväll än tidigare, och valde och bo och jobba här på fredagen. Han som kör bussen märkte att det var ett ökat antal passagerare på torsdagskvällen som kom jämfört med tidigare. Det är ju sannolikt kopplat till ökad bekvämlighet. Det är många som kommer hit på helger och kring jul och sådär.

Tillgången till det fiberbaserade bredbandet har undanröjt ett tidigare hinder för såväl den bofasta som deltidboende befolkningen, nämligen att jobba en eller två dagar från ön. Det finns en förhoppning hos de bofasta att fler kommer på tjusningen med att sitta på en ö i skärgården och jobba. Monica som tidigare var styrelseordförande i Värmdö kommun berättar hur tillgången på en stabil uppkoppling medförde att hon kunde jobba hemifrån ibland:

Jag valde ju att jobba hemifrån på fredagarna. Jag har ju skött kommunen här hemifrån på fredagarna. Och det är ju inga problem i den digitala världen idag, jag kommer ju åt allting jag behöver komma åt, oavsett om jag sitter här hemma eller om jag sitter i kommunhuset. Kunde dessutom konstatera att vi hade mycket snabbare uppkoppling här ute än där inne.

Hoppet om att fler människor ska välja att bosätta sig på ön ligger i intresset att vidareutveckla Möja. Om fler väljer att flytta ut till ön kommer skolan med stor sannolikhet att kunna vara kvar, vårdcentralen kommer att finnas kvar och även affären kommer att kunna fortsätta att drivas av konsumtionsföreningen. Det fiberbaserade bredbandet kan ses som ett av de sista serviceutbuden som fattades på ön, som nu har kompletterats. Idag kan Möja erbjuda det man som individ

behöver för att kunna leva på en plats. Det finns en skola, en livsmedelsbutik, restauranger, fungerande kollektivtrafik till och från ön, och som Stina W berättar *”vårdcentral har vi ju om man håller sig frisk till rätt dagar”*. Det går helt enkelt att leva på ön idag, och det var det som var målet hos många av individerna på Möja då valet att bygga ut det fiberbaserade bredbandet kom upp. Det finns de deltidboende som har tagit steget att flytta till Möja på heltid. De flesta av dem har tidigare bott i de centrala delarna av Stockholm och varit fritidsboende på Möja. Per är en av dem som tidigare var deltidboende på ön, men som nu valt att flytta ut till Möja på heltid. För Per var det den goda servicen på ön som fick honom och hans fru att välja att flytta ut till Möja:

Det är en skärgårdsö där folk bor, verkar och lever. Vi ville vara någonstans där det fanns infrastruktur, människor, en affär och en restaurang. Men vi har varit här mycket med båt tidigare, så det var därför vi fastnade just för Möja. Men just det att det är en levande bygd året runt. Det var förutsättningarna för att vi skulle kunna tänka oss att vi skulle ha ett fritidshus här från första början.

Att flytta ut till en ö i yttre skärgården och lämna allt man känner till inne på fastlandet är ett stort steg att ta. Detta är en utveckling som kommer att ta sin tid, då det naturliga steget att välja att bosätta sig på ön ofta går via ett deltidboende. Det har gått cirka fyra år sedan de första hushållen anslöt sig till det fiberbaserade bredbandet, och man har kunnat se tendenser på det Möjaborna hoppades på. Fler deltidboenden kommer ut mer frekvent till ön och stannar ofta numera från fredag till måndag, och detta inte endast på högtidshelger, utan numera på helt vanliga helger, under alla årstider. Vissa av dem har valt att ta steget fullt ut och flyttat ut, och vissa inte. *”Jag tror att vi kommer se helt nya typer av öbor. Så det vore väldigt kul om det hände, och jag är övertygad om att det kommer att hända. Det kommer inte att vara någon ny gröna vågen att det flyttar ut 10 familjer i ett svep, utan det kommer att krypa på”* berättar Sune som har förhoppningar om att tillgången till det fiberbaserade bredbandet kommer att leda till fler potentiella inflyttare.

Det finns även en viss besöksnäringssorienterad tanke med utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet. Både genom privata initiativ och i samarbete med Länsstyrelsen har ett flertal så kallade *”hot-spots”*, alltså gratis wifi-zoner, placerats ut i tre hamnar på Möja. Detta har varit populärt hos besökarna med båt och det har

till och med kommit upp lappar på anslagstavlor på ön där besökare har skrivit ”Helt sjukt wifi här”. Detta är inte enbart viktigt för turismen, utan även en viktig respons för den allmänna självkänslan hos dem som bor och verkar på ön. En bekräftelse på att Möja är en modern ö, och att man visar att ön faktiskt hänger med i utvecklingen.

4.3 Viljan att utveckla näringslivet

De flesta verksamheter på ön är beroende av en stabil uppkoppling. Möjaskärgårdens ekonomiska fiberförening valde att ansluta de företag som var mest beroende av en stabil uppkoppling först. Westerbergs varv är ett exempel på en verksamhet som hade klarat sig sämre utan en stabil uppkoppling. Varvet är ett familjeägt företag som startade sin verksamhet 1948. Företaget bygger aluminiumbåtar och arbetar även med service av båtar åt olika kunder. Inom verksamheten används olika digitala tjänster i det dagliga arbetet. Via nätet programmeras motorerna, ritningar och monteringshänvisningar laddas ner och kontakten med kunderna sker på nätet. Tidigare fick företaget internet via telelinjen vilket inte alltid var helt smärtfritt då nätet lades ner jämt och ständigt. Nedladdningen av olika monteringsmanualer kunde ibland ta en hel dag. Att Westerbergs varv fick tillgång till det fiberbaserade bredbandet var en nödvändighet för företagets fortsatta överlevnad. Rolf som driver verksamheten berättar:

Det gick inte göra arbetet på samma sätt som vi gör nu. Utvecklingen har ju gått så att det har blivit mer och mer som finns på nätet, så idag hade det varit svårt att klara sig /.../ Volvo har ju inga pappersgrejer kvar längre så man måste ju gå in på nätet för att kolla vad det är för fel då. Vi beställer ju alla reservdelar genom internet. Vi använder internet hela tiden. Med allt mail som vi får hela tiden. Det är nog svårt att vara utan nu när man har vant sig vid det.

Utöver Westerbergs varv är det ett flertal andra verksamheter som upplever att fiberbaserade bredbandet har underlättat för företagsverksamheten. Kassorna i konsumbutiken hade stor problematik innan fibern blev inkopplad i butiken. Även kassabetalningen på öns restauranger har blivit effektivare än det var innan.

De senaste året har det även hänt mycket inom näringslivet på Möja. Såväl pizzerian, värdshuset som vandrarhemmet har fått nya ägare och i sommar kommer

ett café att öppna på den norra änden av ön. Ceasar som sedan tre år tillbaka är deltidsoende på ön är ny ägare av Möja vandrarhem och planerar att driva verksamheten på heltid då vandrarhemmet numera ska ha öppet året om, och inte enbart under sommarperioden:

Jag hade ju aldrig vågat satsa på en sådan här grej om det inte fanns prylar. Inte enbart för att det fanns internet utan det har ju med allting att göra med infrastrukturen, med butiken, transporten och med båtar. Allt sådant är ju lite beroende av att det finns bra digitala kommunikationsmedel. Så jag tror att det ger mycket ringar på vattnet. Det är ju en grundpelare för att samhället kan utvecklas.

Vandrarhemmet är numera helt nyrenoverat med indragen fiber, vatten och avlopp. Per har även han valt att ansluta både det privata boendet och Möjas värdshus till det fiberbaserade bredbandet. Pers tankar med värdshuset är att utveckla konferensverksamheten på ön via samarbete med vandrarhemmet och Wikströms fisk. Under sommarperioden kommer det även att vara olika gig samt film-och sportvisningar för besökare. All denna teknik kräver en stabil uppkoppling. Enligt Per så fanns det inget annat alternativ än att ansluta sig till det fiberbaserade bredbandet: *"Det behövs till kassaapparater och annan kommunikation, musik, filmvisning. Och sen så vill massa gäster komma hit och kunna arbeta. De behöver ha en infrastruktur och en kommunikationsstruktur som är hållbar"*. Det här visar på en ny trend som går på ön. Deltidsboenden har antingen flyttat hit, eller valt att spendera mer tid på ön. Detta har medfört att vissa av dem valt att starta upp olika entreprenöriella verksamheter på ön. Både Ceasars och Pers tankar kring varför de valde att våga satsa på detta pekar på den utveckling av infrastruktur som skett på ön, och inte minst då den digitala infrastrukturen. Denna modernisering som skett har medfört att gränserna på vad som numera är möjligt har utvidgats. Olika planer framstår nu som tänkbara och realiserbara. Hoppet om Möjas fortsatta utveckling kan leva vidare via liknande entreprenöriella aktiviteter (Frykman & Hansen:2009:32f).

4. 4 Viljan att bevara skolan

För att göra det möjligt för barnfamiljer att flytta ut till Möja är en fungerande skola en förutsättning. Skolan på Möja har även de anslutit sig till det fiberbaserade bredbandet. Tidigare var skolan uppkopplad på en radiolänk som mestadels

fungerade bra, förutom när det var oväder då nätet slutade fungera. Nu fungerar bredbandet helt utan problem. För eleverna innebär tillgången till ett stabilt nätverk att de kan regelbundet söka fakta och källkritik via internet. Med hjälp av fibern så kan eleverna skriva arbeten via olika elektroniska skrivprogram och titta på filmvisningar som är relaterade till undervisningen. Stina S som är lärare på skolan belyser vikten av att även skolan på Möja är med i den digitala utveckling som sker nationellt:

Det handlar om likvärdighet i deras utbildning som resten av eleverna i landet har. Det är så mycket som är digitaliserats, som kräver en uppkoppling idag. Alla elever ska ha samma möjligheter att söka fakta, och det står i även i läroplanen att alla elever inom den svenska skolan skall ha tillgång till samma resurser.

Elever från årkurs sex till nio får idag pendla två gånger i veckan till skolan på Djurö för att ha de lektioner i skolämnen som inte är möjligt att ha på Möja skola. Exempelvis så går det inte att undervisa i fysik på Möja då det inte finns någon laboratoriesal på ön. Det finns däremot en helt fungerande träslöjdsal och idrottshall, men det finns däremot varken en träslöjds lärare eller idrottslärare på ön. Detta ser Möjaborna själva som problematiskt då de inte är helt tillfreds med att ungdomarna ska behöva pendla till Djurö två gånger i veckan. Det har länge funnits en oro att de i framtiden de skulle behöva pendla flera dagar. De senaste åren har skolan på Möja börjat med fjärrundervisning via ”Hangouts” som är en kommunikationsplattform utvecklad av Google. Fjärrundervisning är en interaktiv undervisning som bedrivs via informations- och kommunikationsteknik. Detta möjliggör att elever och lärare kan befinna sig i olika lokaler när undervisningen sker. Fjärrundervisning i grundskoleutbildningar får endast anordnas då elevunderlaget är otillräckligt och då den specifika skolenheten inte har någon legitimerad eller behörig lärare för undervisning i de ämnen som fjärrundervisning får anordnas inom (Skolverket:2017). Denna digitala utveckling på Möja skola har inneburit att eleverna pendlar färre dagar till Djurö skola. Digitaliseringen har i detta fall varit en form av flexibilitet som har bidragit till en utveckling av skolan och ett underlättande i vardagslivet för barnen på Möja (Wallman:2008).

Att denna digitala utveckling har skett i skolan är något som Möjaborna själva hela tiden har hoppats på. Det var också en av drivkrafterna till att bygga ut det

fiberbaserade bredbandet. Nu hoppas invånarna att denna utveckling kommer bidra till en ökad attraktivitet för att locka hit fler bosatta. Ulf berättar:

Läraren kan ju stå i ett annat klassrum och eleverna kan ändå få den kunskap de behöver. Då behöver man inte flytta på eleverna så mycket /.../ Om vi väl har en skola som funkar bra, då har vi lättare att locka ut barnfamiljer. För arbetskraft behöver vi. Och skolan är navet.

4. 5 Viljan att utveckla vården

Ett annat område som Möjaborna hoppas kunna utveckla i och med den digitalisering som har skett på ön är sjukvården. Peter Eriksson, digitaliseringsminister, menar att det inom vård- och omsorgssektorn ges möjligheter för vård på mottagarens villkor (Landsbygdsnätverket:2017). Ett exempel på detta menar han är distansvård då läkarbesöket kan ske över internet. Eriksson hoppas även att den förebyggande vården på längre sikt kommer att kunna utvecklas via olika digitala hjälpmedel. Detta hoppas Möjaborna kommer att bli mer aktuellt i framtiden, speciellt för den äldre generationen på ön: ”*Vi har ju gamla människor som vägrar flytta härifrån. Och hemtjänsten är ju ganska aktiv här naturligtvis. Och här tror jag att man hade kunnat göra massor när det gäller distanssjukvård*” berättar Per. Varför just distanssjukvården inte kommit att utvecklas i den grad invånarna hade velat kan bero på att de äldre, som har stort behov av vård, inte har integrerats i det digitala samhället i lika stor uträkning som de yngre generationerna. Distanssjukvård är någon som Möjaskärgårdens ekonomiska fiberförening hoppas på och vill kunna arbeta med mer i framtiden. Bredband är en förutsättning för distanssjukvården. De flesta av de äldre på ön har anslutit sig till det fiberbaserade bredbandet, och nu gäller det bara för någon aktör att introducera möjligheterna som denna infrastruktur kan ge. Sune lyfter även fram andra aspekter som distanssjukvården kan komma att innebära:

En helikopterresa som hämtar en person här ute på öarna med helikopter, det går ju gärna på en 10 000 - 15 000 kr. Det innebär att en enda insparad helikopterkrona betalar ju nästan ett helt bredband till en kund. Så det är enormt lönsamt. Eftersom jag kör en hel del båt så åker ju många sjukresa med mig. Varje sådan här sjukresa kostar ju ett antal tusenlappar och dessutom är

det ju så att rehabiliteringen går ju så mycket fortare om patienten slipper resan. För resan är en så stor påfrestning i sig.

4. 6 Viljan att bevara miljön

Platskänslan handlar inte endast om det sociala identitetsskapandet utan även om det miljömässiga identitetsskapandet till den fysiska platsen. För Möjaborna är ön kulturellt betingad. Det är via berättandet om öns kulturella identitet som platskänslan tydliggörs (Mueller & Abrams:2005). För vissa av Möjas invånare är det de sociala relationerna och de traditionella banden som bidrar till öns originalitet och får människor att välja att bo på ön. För andra är det den fysiska platsen som lockar. Monica vars vardagsrumsfönster visar en vy av Östersjöns horisont beskriver Möja:

Det speciella med ön tycker jag är de byar som faktiskt fortfarande finns kvar efter den här östra sidan på ön. Gamla genuina fiskebyar, Bergs by med kyrkan och museet och sådana saker som finns där. Ön är tillgänglig för dagsturister om man bara vill åka hit över dagen med en Waxholms båt, om du inte vill stanna längre. Du har möjlighet att hyra cykel. Ön är ju inte mer än en mil lång, så det går ju att ta till sig var ön har att erbjuda då. Otroligt mycket vacker skog uppe på ön. Så det är det historiska och naturen på ön tycker jag.

Många av Möjaborna lyfter just fram lugnet på ön, och värdesätter det lugnare tempot som livet på Möja innebär. De flesta som har vuxit upp på ön har bott en tid inne i Stockholm för att studera eller testat på arbetslivet där. Många flyttar tillbaka till ön när det är dags att stadga sig och skaffa familj. De vill ofta tillbaka till lugnet som råder på ön och inte minst tillbaka till den karaktäristiska miljön som endast finns ute i skärgården. Det har som sagt varit viktigt för Möjaborna att utveckla ön och de har vågat satsa för att få en förändring. Samtidigt har det varit viktigt för dem att bevara sin ö, och bibehålla det de uppskattar med ön.

Vi måste få fibernätet väldigt finförgrenat och utspritt, för då kommer mobilnätet att fungera bra. Vi kan inte av rent miljöskäl sätta upp fler master här ute. Det går inte, vi vill inte det. Vi vill inte ha en hel skog av röda lampor här... Alltså skärgården är riksintresse för det rörliga friluftslivet, för biologisk mångfald, för många olika saker. Och det är inte rimligt att förtäta master, och

sätta upp massor med radiomaster i den här naturen. Det är inte det. Några måste vi ha så att det funkar, men för varje fiberförbindelse vi får upp så får vi bort massor med last ifrån mobilnätet och då kommer det att funka också, berättar Sune.

5. Slutord

Möja är en ö i yttre skärgården som ligger längs Östersjöns havsband. Möja är också en ö i yttre skärgården som idag har ett fiberbaserat bredband.

Många blir förvånade när man säger att man sitter på en plutte ute i skärgården och har fiber.

Precis som Börje beskriver det så blev jag själv förvånad när jag fick höra om denna ö i yttre skärgården som har haft tillgång till det fiberbaserade bredbandet i hela fyra år nu. Funderingen om hur detta är möjligt fick mig att ge mig iväg ut i skärgården för att träffa dessa människor som just har gjort det möjligt. Syftet med studien har varit att utforska de drivkrafter som finns bakom utbyggnaden av bredbandet. Målet har även varit att se hur relationerna mellan aktörerna på ön har förändrats under processens gång, och hur dessa aktörer beskriver Möjas framtid.

För enskilda individer som arbetar med utveckling av den specifika platsen handlar det om hopp om en bättre framtid. Det handlar även om att våga och att vägra. Våga att gå samman, våga att förlita sig på grannens förmåga och vilja, våga att söka sig utanför den egna sociala sfären för att inhämta resurser och vägra att begränsas av det strukturella avståndet till fastlandet. Möjas institutionella strukturer har förändrats under de senaste åren. De bofasta på Möja har insett vikten av att öppna upp sig för de deltidsboendes egenskaper, idéer och inte minst de resurser som de besitter. Utbyggnationen av det fiberbaserade bredbandet har varit en betydande process för denna utveckling. Den ömsesidiga beroenderelationen mellan de bofasta och de deltidsboende har skapat ett kontextskifte där numera även sommargäster och deltidsboende är inkluderade. Detta har även utvecklats till att fler finns på ön och värnar om platsen och dess överlevnad. Skuggorna, alltså de deltidsbosatta och turisterna, har tagit ett steg in i kontexten Möja och även de har satt sin prägel på ön. Numera är även deltidsboende med i föreningslivet på Möja och äter lunch på Wikströms fisk för att planera inför den kommande turistsäsongen med de bofasta entreprenörerna. Den ”vi-och-dem” anda som tidigare fanns på Möja har suddats ut och ersatts med en känsla av tillhörighet från de icke-bofasta och en känsla av acceptans och öppenhet hos de bofasta. En faktor som har en avgörande roll för en plats’ överlevnad är just att det finns en viss grad av öppenhet in till det sociala systemet som Möja präglas av (Johansson:2008). Dessa områden karaktäriseras av

kontinuerliga förändringsprocesser och flexibilitet. De bofasta på Möja har öppnat upp sig och släppt in de så kallade skuggorna in i den sociala sfären på ön. Detta kanske tack vare att det funnits en kärna med starka individer som hade ett gemensamt mål från första början.

Att vägra handlar i fallet Möja om att inte låta sig begränsas eller hindras på grund av bristen på den medborgerliga rätten vi anser oss kunna luta oss tillbaka mot i många fall. De enskilda aktörerna som var med och deltog i bredbandsprojektet lät inte det långa och intensiva arbetet stoppa hoppet om ett fibertäckande bredband på Möja. Hoppet om att Möja som samhälle skulle kunna fortleva, men också utvecklas, var större än oron över den arbetsbörda som kom att vänta.

Frågan är då om tillgången till det fiberbaserade bredbandet på ön pekar mot den utveckling samhället på Möja hoppades på? Digitaliseringen av Möja har bidragit till att det skapats ringar på vattnet på ett flertal nivåer. Det har flyttat ut en barnfamilj, det finns de deltidboende som har flyttat ut till ön för att bo där permanent, och det finns en viss trend som går mot att fler deltidboende spenderar mer tid på ön. Det senaste året har tidigare deltidboende valt att ta över eller också starta upp olika verksamheter. Det finns även de deltidboende som väljer att jobba på Möja en eller två dagar i veckan då deras jobb samt bredbandet på ön gör det möjligt för dem att arbeta på distans. Enligt såväl de som har flyttat till ön som de som har startat upp verksamheter är fibern en anledning till att de vågade ta det steget. Att fler väljer att spendera mer tid på ön har gynnat ett flertal led inom olika sektorer på Möja. Fler och fler väljer att vinterbona sina hus och att modernisera såväl toalett som kök. Detta har i sin tur lett till att hantverkarna på ön har fått fler jobb, och att det idag till och med råder brist på arbetskraft inom denna sektor. Att fler spenderar mer tid på ön leder också till att fler handlar i affären, fler äter på restaurangerna, fler åker båt och fler köper andra typer av tjänster från lokala entreprenörer. Helt enkelt kan man se tendenser på att tillgången till det fiberbaserade bredbandet har ökat den ekonomiska aktiviteten på ön. Det fiberbaserade bredbandet har även medfört att verksamheter som Westerbergs varv har kunnat hålla samma nivå som dess konkurrenter inom branschen men också att de har kunnat hålla den nivå som marknaden kräver av dem. För många av de verksamheter som var etablerade innan fibern, har digitaliseringen medfört att det idag är inte finns några ben i fisken, alltså det finns inte längre något motstånd som begränsar deras arbete. Revisorn på ön kan ta mer kunder då internet inte lägger

ner för henne, kassorna i konsumbutiken och på Wikströms fisk fungerar numera utan problem och kyrkan kan ta emot kollekt via swish.

För människorna privat på Möja har det fiberbaserade bredbandet medfört ny användning av olika digitala medietjänster. Det är i dag lättare att kommunicera via den digitala kommunikationen vilket bland annat underlättar för den unga generationen att vara tillgänglig i den digitala världen. Med hänsyn till Möjas geografiska läge medför även digitaliseringen av ön en möjlighet för de bofasta att kunna vara aktiva i det digitaliserade samhälle vi idag lever i. Det handlar om ett digitalt innanförskap, alltså om möjligheten att delta i alla aspekter av samhällslivet och att kunna utöva både sina skyldigheter och rättigheter som medborgare.

Bredband kan ses som ett drivmedel i det digitala samhälle vi idag lever i. Vikten av att ha en stabil uppkoppling via bredband ökar i takt med att utvecklingen av allt i samhället digitaliseras. Därför är det också viktigt för en ö i yttre skärgården att vara en del av denna utveckling. Vi har dock inte sett slutet än. Min studie på Möja har visat att det tar tid för ett samhälle i periferin att anpassa sig och utnyttja digitaliseringens möjligheter. Nätet byggs fortfarande längre och längre ut i Möjaskärgården och nya medlemmar ansluter sig kontinuerligt. Människorna på Möja tror och hoppas på att den stora omvälvande förändringen digitaliseringen kan innebära kommer att komma utifrån. Detta exempelvis genom att statliga, kommunala eller olika landstingsarbeten kan komma att etableras på ön. Det finns numera inte heller något som hindrar att någon startar upp ett it-bolag på ön. Det handlar bara om att någon ska göra det, och det kanske bara är en tidsfråga.

Digitaliseringen av Möja har varit en utvecklingsstrategi. Det har varit en pusselbit av en ny framtid som Möjaborna vill skaffa sig själva. Jag har gjort en djupdykning för att se hur digitaliseringen, som den globala moderniseringsprocessen faktiskt är, kan yttra sig i den lilla kontexten som råder på Möja. Att leva på Möja innebär en hög grad av flexibilitet. Via flexibilitet, via traditioner och via egna initiativ har Möja kommit att utvecklas. Utvecklingen ligger i vägran att hamna efter, viljan att bli fler, viljan att utveckla näringslivet och vården samt viljan att bevara skolan och miljön. För en ö i yttre skärgården handlar det om att kunna anpassa sig till den nationella utvecklingen för att kunna fortleva. *En gren som inte kan böjas måste brytas.* Möja är ett samhälle som inte har låtit sig brytas isär av de influenser som idag genomsyrar Sveriges landsbygd. Möja är istället ett samhälle som har anpassat sig och varit öppen för förändringar. Möja har varit den grenen som kan böjas.

6. Källor och litteratur

- Berger, P. & Luckmann, T. (1999). *Kunskapssociologi- hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*. 2. uppl. Stockholm: Wahlström & Widstrand
- Broady, D. (1991). *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. 2. uppl. Stockholm: HLS Förlag.
- Cohen, A.P. (2001). *The symbolic construction of community*. London & New York: Routledge
- Digitaliseringskommissionen (2016). *För digitaliseringen i tiden*. Stockholm: Elanders Sverige AB. (Statens offentliga utredningar 2016:89)
- Donald, B. (1991). *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. 2. uppl. Stockholm: HLS Förlag.
- Ehn, B. & Klein, B. (2007). *Från erfarenhet till text: om kulturvetenskaplig reflexivitet*. Stockholm: Carlsson bokförlag AB
- Ekman, A. K. (2006). Skuggbyn - under ytan på en avfolkningsbygd. Om stratifiering, sociala relationer och överlevnad. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, (Nr. 51), ss. 67-88.
- Frykman, J. & Hansen, K. (2009). *I ohälsans tid. Sjukskrivningar och kulturmönster i det samtida Sverige*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.
- Johansson, E. (2008). *An introduction to a study of peripheries*. I: Emanuelsson, M., Johansson, L. & Ekman, A-K. *Peripheral Communities. Crisis, Continuity and Long-term survival*. Uppsala: Department of Urban and Rural Development (no 6/2008), ss. 5-10
- Jonstad, D. (2012). *Kollaps - Livet vid civilisationens slut*. Stockholm: Ordfront
- Jordbruksverket. (2016). Poängsättning och Prioritering. Tillgänglig: <http://www.jordbruksverket.se/amnesomraden/stod/stodilandsbygdsprogrammet/bredband/poangsattningochprioritering.4.44141f7315158c431c5b9240.html> [2017-05-17]
- Kommittédirektiv. (2012). *Digitaliseringskommissionen – en kommission för digitala agendan*. (Dir. 2012:61)
- Källman, R. (2009). Fiskarbönder och Skärgårdsliv. I: Triberg, A. (red), *En värld av öar – Den stora boken om Stockholms Skärgård*. Stockholm: Bokförlaget Max Ström, ss.51-68
- Landbygdsdepartementet. (2012). Landsbygdsprogram för Sverige 2007-2013. Regeringskansliet.
- Landsbygdsnätverket. (2017). Digitalisering. *Landsbygdsnätverkets nyhetsbrev*, nr 22. Tillgänglig:

<http://www.anpdm.com/newsletterweb/44455F4771414A5F4671464559/4240504479474A5F437748415E4671> [2017-05-11]

Lantmäteriverket (2017). Lantmäteriets topografiska kartan Skala 1:218 350. Tillgänglig: <https://kso.etjanster.lantmateriet.se/#>

Länsstyrelsen (2017). *Ö för ö*. Enheten för näringslivsutveckling. Tillgänglig: <http://www.oforo.se/islands/moja/> [2017-05-31]

Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Minneapolis: University of Minnesota Tillgänglig: <http://narrativadigitalmagister.wikispaces.com/file/view/Space%2CPlace+and+Gender-Doreen+Massey.pdf> [2017-05-11]

Muller Worster, A. & Abrams, E. (2005). Sense of place among New England commercial fishermen and organic farmers: implications for socially constructed environmental education. *Environmental Education Research*, Vol. 11, No 5, ss. 525-535.

Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion

Skolverket (2017). *Fjärrundervisning*. Tillgänglig: <https://www.skolverket.se/regelverk/mer-om-skolans-ansvar/fjarrundervisning-1.238971> [2017-05-11]

Skärgårdarnas riksförbund (2007). *Skärgård för framtid*. Tillgänglig: http://www.skargardarnasriksforbund.se/document/2012-02-06_13285380605.pdf [2017-05-10]

Svanström, S. (2015). Statistiskskolan: Urbanisering – från lad till stad. *Statistiska centralbyrån*. Tillgänglig: http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Artiklar/Urbanisering--fran-land-till-stad/ [2017-05-14]

Svensk infrastruktur (2017). *Vad är fiber?* Tillgänglig: <https://svenskinfrastruktur.se/vad-ar-fiber/> [2017-06-12]

Svenskt näringsliv (2016). *Företagen och digitaliseringen – om samhällsekonomiska effekter, kompetensförsörjning och nya regler för handel och personuppgiftskydd*. Tillgänglig: https://www.svensktnaringsliv.se/migration_catalog/Rapporter_och_opinionsmaterial/Rapporter/foretagendigitaliseringenpdf_648145.html/BINARY/Foretagen%20o%20digitaliseringen.pdf [2017-05-07]

Teorell, J. & Svensson, T. (2012). *Att fråga och att svara*. Malmö: Liber

Tillväxtverket (2017). <https://tillvaxtverket.se/aktuella-amnen/digitalisering.html> [2017-05-07]

UCLG – United Cities and Local Governments, (2015). *Culture 21: Actions – Commitments on the role of culture in sustainable cities*. Tillgänglig: https://issuu.com/uclgclg/docs/culture_21_actions_en_ [2017-05-14]

Wallman, S. (2008). Boundries and continuity: Reflektions on some muddles in the models. I: Emanuelsson, M., Johansson, L. & Ekman, A-K. *Peripheral*

Communities. Crisis, Continuity and Long-term survival. Uppsala: Department of Urban and Rural Development (no 6/2008), ss.13-41

Bilaga 1

Informanter

Annika

Annika är bofast på Möja och är föreningschef på Coop konsum som är en konsumtionsförening som också är den största föreningen på Möja. Annika är delaktig inom ett flertal föreningar på ön.

Börje

Börje bor främst i Stockholm och är deltidboende på Söder Möja. Börje är projektledare i fiberföreningen och bodde under de mest intensiva utbyggnadsperioden en större del i sitt hus i Byholmen på Söder Möja.

Ceasar

Ceasar bor i Stockholm och är deltidsboende på Möja där han brukar befinna sig de mesta av hans lediga tid. Ceasar driver det nyinköpta vandrarhemmet på heltid i byn Berg på Möja.

Monica

Monica är bofast på Möja och är en före detta kommunstyrelseordförande i Värmdö kommun. Monica driver idag tillsammans med sin man en byggfirma och driver också verksamheter inom transportbranschen.

Per

Efter att ha flyttat in permanent till fritidsboendet är Per numera bofast på Möja. Per driver tillsammans med sin fru Möja Vårdshus & Bageri som numera ska vara öppet året runt.

Rolf

Rolf driver tillsammans med sin bror Westerbergs Båtvarv där dem främst säljer och servrar båtar. Rolf är bofast på Möja.

Stina S

Stina är lärare på Möja, där hon undervisar i åk 1 till 4. Efter att Stina spenderat somrarna på Möja som barn är hon numera bofast på ön.

Stina W

Stina är bofast på ön och driver tillsammans med sina föräldrar restaurangen Wikströms fisk som har öppet året runt. Stina var projektledare för förstudien i Möjaskärgårdens Bredband ekonomisk förening, och är fortfarande områdesansvarig för vissa delar i Möjaskärgården.

Sune

Sune är bofast på ön och driver ett familjeföretag tillsammans med sin fru och son. Sune är ordförande i Skärgårdarnas riksförbund, sekreterare i Möjaskärgårdens företagarförening, vice ordförande i Möjaskärgårdens Bredband ekonomisk förening och är även ordförande i Leader Stockholmsbygd.

Ulf

Ulf är bofast på ön och driver ett eget företag inom byggbranschen. Ibland kör Ulf även taxibåt och är också med i sjöräddningssällskapet. Ulf är också ordförande i Möjaskärgården Bredband ekonomisk förening och i Möja kulturella ungdomsförbund. Ulf är också medlem i Möjaskärgårdens företagarförening.

Bilaga 2

Övergripande intervjuguide

1. Platsen

- Vad har du för relation till Möja?
- Hur skulle du beskriva Möja för någon som kommer utifrån?
- Vad är det speciella med ön?
- Hur ofta är du på fastlandet och vad gör du där?
- Vad har människor för relationer med varandra på ön?

2. Digitaliseringen

- Varför är det viktigt för er här på ön i den yttre skärgården att ha tillgång till en stabil uppkoppling?
- Varför valde du dig att ansluta dig till fibern?
- Hur använder du dig av internet både privat och i din verksamhet?
- Hur var det innan ni fick tillgång på en stabil uppkoppling?
- Hur har digitaliseringen kommit till uttryck på ön?
- Vilka tror du har och kommer gynnas mest av digitaliseringen på ön?
- Kan du se att det har skett någon utveckling i antalet arbetstillfällen på ön i och med att det nu finns tillgång på en stabil uppkoppling?
- Vad tror du digitaliseringen kan leda till på lång sikt här på ön?